

11

Naisvankien traumakokemusten tutkiminen ja osallisuus tiedontuotannossa

Sisko Piippo, Miisa Törölä, Teija Karttunen, Elli Jutila, Ulla Salovaara & Marjo Kuronen

Naisvankien elämä on viime vuosina noussut uudella tavalla ihmisten tietoisuuteen. Esimerkiksi Yleisradion Linna-sarja on avannut naisvankien kokemuksia suurelle yleisölle, ja useita aiheeseen liittyviä kirjoja on julkaistu (esim. Saarikoski 2023). Naisvankien elämään liittyviä haasteita ja tarpeita on tuotu julkiseen ja tieteelliseen keskusteluun, mutta voimme kysyä kriittisesti, onko tässä kyse naisvankien osallisuudesta, mihin ja miten he ovat olleet osallisia ja missä määrin osallistuminen on tuottanut naisille aitoa hyötyä ja osallisuutta vankeusaikana tai sen jälkeen. Nämä vaikeat eettiset kysymykset koskevat myös omaa tutkimushankettamme *Rikostautaiset naiset, traumakokemukset ja nais erityisten palveluiden kehittäminen* (RITA), jossa keräsimme kysely- ja haastatteluaineistoa naisvankien trauma- ja palvelukokemuksista.

Osallisuutta koskevassa tutkimuskeskustelussa mainitaan yleensä tavoite ”äänen” antamisesta tutkimukseen osallistuville ihmisille ja heidän kokemustensa kuulemisen korostaminen (esim. Beresford 2013; Carey 2011; Flanagan 2020). Pitkin elämäänsä pelkoa, pettymyksiä ja nöyryytyksiä kokeneiden naisvankien kohdalla tämä voi tarkoittaa oman elämän kipukohdista kertomista yhä uudelleen. Keskeiseksi nousee kysymys, mihin naisvankien ”ääni” kantaa. Onko naisvankien osallistumisella ja osallistamisella, toisin sanoen kokemusten kertomisella ja kuulemisella vaikutusta asiakkaiden tarvitsemien palveluiden kehittämiseen tai heidän elämäntilanteensa parantamiseen?

Tässä luvussa käytämme näiden kysymysten peilauspintana tutkimushankeemme aineistonkeruun kokemuksia menemättä syvemmin varsinaisiin osallistavan tutkimuksen keskusteluihin. Vankilassa olevien naisten osallisuuden mahdollisuuksia ja esteitä meidät sai pohtimaan ennen kaikkea se, että haastattelu- ja erityisesti kyselyaineiston keräämisessä jäimme määrällisesti kauas alkuperäisestä tavoitteestamme. Osallisuutta lähestymme haastatteluun ja kyselyyn osallistumisen avulla tarjoutuvana mahdollisuutena tuoda esille omia näkemyksiä ja kokemuksia vaikeista traumaattisista elämäkokemuksista ja kohtaamisista palvelujärjestelmän kanssa. Kyse on osallisuudesta tutkimukseen ja osallistumisesta tiedon tuottamiseen palveluiden kehittämiseksi, jolloin osallistumiseen yhdistyy myös vaikuttamisen mahdollisuus. Osallistuminen kytkeytyy olemiseen ja toimimiseen erilaisissa suhteissa, joissa vapaudet ja oikeudet vaihtelevat. (Isola, Kaartinen, Leemann, Läperi, Schneider, Valtari, & Keto-Toikoi 2017, 3, 16, 23.)

Vankila on tutkimuksen teon kannalta hyvin omanlaisensa ympäristö, johon liittyy erityisiä rajoitteita sekä tutkijoille että potentiaalisille tutkimukseen osallistuville (Lafferty 2023). Miten tutkimukseen osallistuminen voi olla vapaaehtoista paikassa, jossa mikään ei perustu vapaaehtoisuuteen? Entä voiko vankilassa tehtävässä tutkimuksessa edes puhua tutkittavien osallisuudesta? Vankilaympäristöön liittyy myös erityisen paljon erilaisia portinvartijoita, jotka tulee ohittaa ja vakuuttaa, ennen kuin tutkijat pääsevät edes kysymään tutkittavien halukkuutta osallistua (Lafferty 2023; Ellis 2023).

Analysoimme tässä luvussa tutkimushankkeemme aineistonkeruun pohjalta sitä, millaisia erilaisia ja eritasoisia rakenteellisia ja institutionaalisia reunaehjoja osallistumiselle on vankilaympäristössä. Nämä ovat viime vuosina tiukentuneet ja formalisoituneet ja voivat tuottaa jopa esteitä tiettyjen ihmisten elämän ja kokemusten tutkimiseen. Toisaalta tarkastelemme niitä osallistumisen mahdollisuuksia ja esteitä, jotka kytkeytyvät naisten elämäntilanteen traumaattisiin kokemuksiin, elämäntilanteen epävakauteen ja niiden seurauksiin, kuten häpeään sekä luottamisen tai kommunikaation vaikeuteen.

Rikostausta, trauma ja tutkimukseen osallistuminen

Sosiaalityössä asiakkaiden osallisuus on ollut yksi 2000-luvun keskeisiä ammatillisia ja tutkimuksellisia teemoja, jota pidetään tavoiteltavana asiana (McLaughlin, Beresford, Cameron, Casey & Duffy 2020; Laitinen & Niskala 2013; Uggerhøj & Matthies 2014). Toisaalta jotkut tutkijat suhtautuvat hyvinkin kriittisesti asiakkaiden osallisuuden ja osallistumisen tosiasiallisiin mahdollisuuksiin (Aaslund 2023). Keskustelu asiakkaiden ja palveluiden käyttäjien osallisuudesta tutkimuksen kontekstissa kattaa puolestaan laajan näkökulmien ja käsitteiden kirjon: osallisuuden tai osallistumisen tutkimusprosessiin (*user involvement, participation*) ja jopa tutkimusasetelman suunnitteluun ja toteutukseen (*co-researcher, user-led research*). (Beresford 2013; Carey 2011; Flanagan 2020.)

Rikostaustaiset ja vankilassa tuomiotaan suorittavat naiset edustavat yhtä sellaista marginaalissa ja haavoittuvassa asemassa olevaa väestöryhmää, johon tutkimuksessa usein viitataan käsitteillä vaikeasti tavoitettavat, piilossa tai näkymättömissä olevat tai harvoin kuultavat. Näihin ryhmiin kuuluvien ihmisten tunnistaminen, osallistuminen ja osallistaminen tutkimukseen on nähty haastavaksi eri tavoin. (Goode 2000; Freeman, Skinner, Middleton, Xiong & Fang 2021; Savard & Kilpatrick 2022.) Haastavuuden on nähty liittyvän joko siihen, että heitä on vaikea löytää, he eivät halua tulla löydetyksi tai heidän tutkimukseen rekrytointiaan ei voi toteuttaa tavanomaisella tavalla (Freeman ym. 2021, 81).

Rikostaustaisia naisia tutkinut Rachel Ellis (2023) korostaa vaikeassa tavoitettavuudessa enemmän rakenteellisia kuin yksilöllisiä syitä. Ellis käyttää käsitteitä institutionaalinen legitimeetti ja rakenteellinen prekaarisuus kuvattaessa tavoitettavuuden haasteita omissa tutkimuksissaan. Institutionaalinen legitimeetti liittyy formaaleihin kentälle pääsyn käytäntöihin ja institutionaalisiin portinvartioihin, joiden silmissä tutkijan tulee osoittaa sekä hankkeensa että itsensä olevan institution normien ja arvojen mukainen. Rakenteellinen prekaarisuus puolestaan liittyy Ellisin tutkimuksessa vankilasta vapautuneiden naisten elämän epävakaisuuteen ja ennustamattomuuteen, johon saattoi sisältyä asuntolassa asuminen, päihteiden käyttö, vaikeat parisuhteet ja rahattomuus. Tämän kaiken keskellä osallistuminen tutkimukseen ei ollut heidän elämässään etusijalla tai siihen oli monia käytännön esteitä, joita tutkija ei tutkimusta suunnitellessaan osannut ottaa huomioon.

Tutkimukseen tavoittamisen ja osallistumisen haasteet voivat kietoutua maantieteelliseen paikkaan ja sosiaaliseen tilanteeseen, sosiaaliseen leimaan, turvan ja riskien kysymyksiin, marginaaliseen asemaan ja haavoittuvuuteen. Toisinaan etsimis- ja tavoittelupyrkimykset vesittyvät tutkijoiden käyttämän kielen ja potentiaalisten tutkimukseen osallistujien kokemusmaailman vastaamattomuuteen; tutkimukseen tavoitellut ihmiset eivät tunnista kuuluvansa sen kohderyhmään tai halua identifioitua siihen. (Ellard-Gray, Jeffrey, Choubak & Crann 2015; Savard & Kilpatrick 2022.) Terveystutkimuksessa on korostettu vaikeasti tai haastavasti tavoitettavien väestöryhmien tutkimuksellisen ”kadon” tai puuttumisen olevan ongelma, sillä se vääristää esimerkiksi kuvaa tarvittavista palveluista ja heikentää tulosten yleistettävyyttä. Samalla kuitenkin on tiedossa, että juuri näillä ihmisillä on vaikeuksia saada riittäviä ja tarpeen mukaisia palveluita. (Savard & Kilpatrick 2022.) Myös omassa tutkimuksessa keskeinen lähtökohta on ollut suoran tiedon saaminen vankilassa olevilta naisilta itseltään vankeusajan jälkeisten palveluiden kehittämiseksi.

Tutkimushankkeemme keskiössä ovat rikostaustaisten naisten traumakokemukset elämänkulun aikana, kokemukset kohtaamisista palvelujärjestelmässä ja pyrkimyksemme ymmärtää sukupuolen kietoutumista tähän kokonaisuuteen. Trauman voidaan nähdä tuottavan toiseuden, erilaisuuden, häpeän, salaisuuksien ja sosiaalisen eristäytymisen kokemuksia. Näihin niveltyy turvattomuuden, uhan, vaaran ja epäluottamuksen läpäisemä tapa hahmottaa ja tulkita ympäristöä ja toisten ihmisten toimintaa. (Herman 2022.) Trauma, vankeus ja rikostausta naisten elämänkulun kokonaisuudessa voivat muodostaa tilanteen, jolloin heidän on vaikeaa pukea koke-

muksiaan sanoiksi ja jakaa niitä muiden, etenkin tutkijoiden kanssa. On riski sille, että muut puhuvat ja tietävät ohi naisten.

Traumoja koskevaan tutkimukseen liittyy ymmärrettävästi korostuneen paljon eettistä keskustelua muun muassa suostumuksellisuuteen, kuormittavuuteen, tiedonkeruun oikeutukseen ja ajoitukseen sekä tutkimukseen osallistuvien turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyen (Jaffe, Dilillo, Hoffman, Haikalis & Dykstra 2015; Legerski & Bunnell 2010; Newman & Kaloupek 2009; Newman, Risch & Kasan-Adams 2006). Keskeinen eettinen kysymys kietoutuu sen ympärille, missä määrin tutkimukseen osallistuminen tuottaa riskin potentiaaliselle uudelleen traumatisoitumiselle tai seuraako osallistumisesta merkittävää ja mahdollisesti pitkäkestoista emotionaalista kuormitusta. (Jaffe ym. 2015, 41.) Ei ole selkeää vastausta siihen, onko traumatutkimukseen osallistuminen kuormittavampaa kuin johonkin muuhun mahdollisesti negatiivisia tunteita herättävään tutkimukseen. Toiseksi mitään vakiintunutta menetelmää haittojen mittaamiseksi ei ole, ja yksilöiden reagoinnin syyt voivat olla monitahoisia. (Legerski & Bunnell 2010, 431–439.)

On pohdittu myös traumataustan merkitystä yksilön kyvyille ja mahdollisuuksille arvioida tutkimukseen osallistumisen riskejä ja hyötyjä ja sitä, voidaanko olla varmoja tosiasiallisesta suostumuksellisuudesta (Griffin, Resick, Waldrop & Mechanic 2003; Becker-Blease & Freyd 2006; Abu-Rus, Bussell, Olsen, Davis-Ku, Alissa & Arzoumanian 2018). Jotkut ihmiset voivat kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta heidän ennakoissa sen herättävän kivuliaita muistoja. Toisinaan ihmisillä on kuitenkin haasteita arvioida tätä esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi. Toisaalta on tärkeää, etteivät tutkijat suojelupyrkimyksillään tuota vaikutelmaa osallistujan kyvyttömyydestä tehdä päätöstä osallistumisesta ja aliarvioi ihmisten sopeutumistaitoja. (Becker-Blease & Freyd 2006, 222–223.) Halu kertoa ja osallistua voi viitata oman trauman työstämisen etenemiseen (Sammot-Scerri, Abela & Vetere 2012, 105–106).

Pyrkimys tutkimukseen osallistujien autonomian varmistamiseen ja haitan minimoimiseen ei saisi tarkoittaa sitä, että pelkästään johonkin ryhmään kuulumisen perusteella tehdään päätelmiä haavoittuvuudesta vaan yksilöllisyys tulee tunnistaa ja huomioida (Newman & Kaloupek 2009, 596). Millainen viesti potentiaalisille tutkimukseen osallistujalle välittyy, jos tutkimusasetelmassa on tehty valinta, että traumaattisista kokemuksista ei kysytä, niitä vältellään, mutta tutkimus muutoin käsittelee asiakkaan eri elämän osa-alueita ja hänen oletetaan puhuvan niistä? Samoin voidaan pohtia, mitä kysymättä jättäminen tarkoittaa esimerkiksi ennaltaehkäisyyn, tiedon lisäämiseen, auttamisen ja interventioiden kehittämisen näkökulmista. (Becker-Blease & Freyd 2006, 222–224.) Entä mitä se tarkoittaa osallisuuden kannalta?

Institutionaaliset portinvartijuudet

Ennen kuin tutkijat pääsevät kohtaamaan naisia vankilassa ja edes kysymään heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen, tutkijoiden pitää vakuuttaa organisaatio ja sen portinvartijat tutkimuksesta. Eri tasoisia portinvartijuuksia on äskettäin analysoinut myös Aino Ritala-Koskinen tutkimusryhmineen (2025). Heilläkin yksi aineistonkeruun paikoista oli vankila, mutta heidän tutkimushankkeensa kokemukset osoittavat, että ”kentälle” pääsyn kysymykset eivät koske pelkästään vankilassa tehtävää tutkimusta vaan tutkijat kohtaavat samanlaisia portteja ja niiden vartijoita myös muissa virallisissa organisaatioissa, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa tehtävässä tutkimuksessa.

Useat, paljolti yhdysvaltalaiset tutkijat ovat kuvanneet omia kokemuksiaan ja vaikeuksiaan tutkimuksenteosta vankilassa ja korostaneet institutionaalisia esteitä, kentälle pääsyn ja lupakäytäntöjen vaikeutta ja yhteistyön rakentamisen tärkeyttä instituution edustajien kanssa. (Schlosser 2008; Fox, Zambrana & Lane 2011; Reiter 2014; Ellis 2023; Watson & van der Meulen 2019.) He ovat yllättävänkin vähän pohtineet vankien mahdollisuutta ja halukkuutta osallistua tutkimukseen, kunhan institutionaaliset esteet on ylitetty. Tätä kysymystä ei ole juurikaan käsitelty ylipäättään kansainvälisessä naisvankeihin kohdistuvassa tutkimuksessa, joista jotkut ovat muodostuneet lähes tutkimuskentän klassikoiksi (Devlin 1998; Carlen & Worrall 2004; Ferraro 2006).

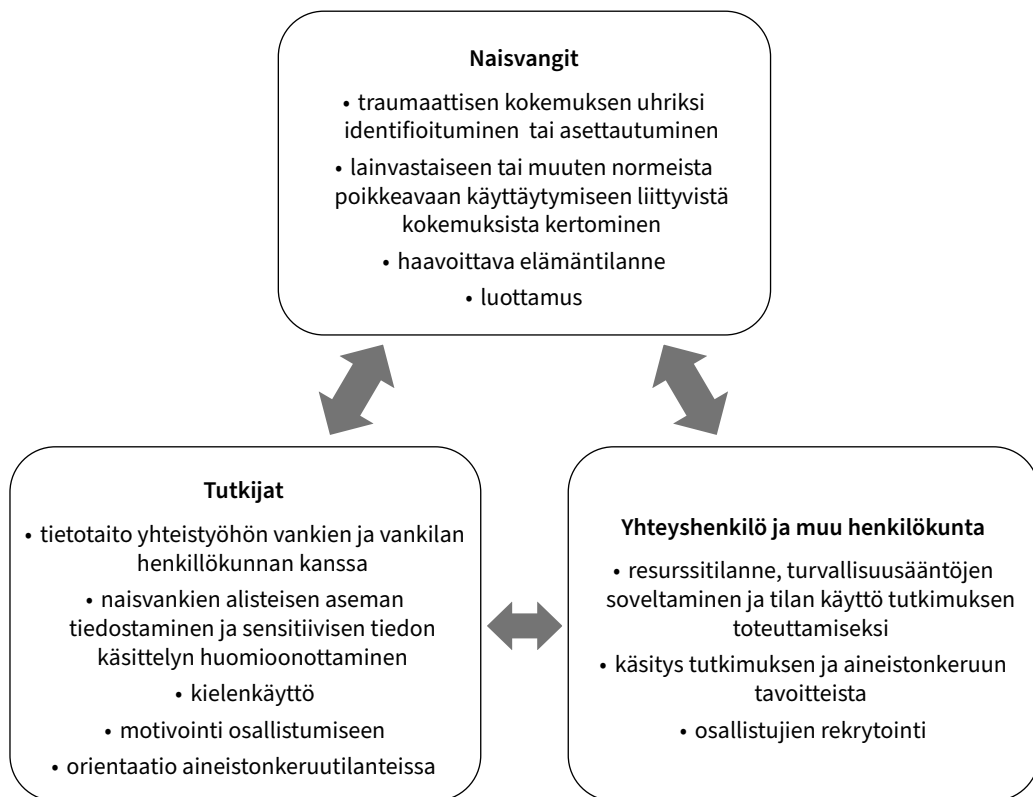
Metaforisesti ja kirjaimellisesti pääsyn vankilaympäristössä toteutettavaan tutkimukseen antavat portinvartijat, eli instituutiot ja henkilöt, jotka asemansa ja työnsä puolesta mahdollistavat tai epäävät pääsyn tutkimukseen osallistujien luo (Umamaheswar 2018, 2). Lupa tutkimuksemme toteuttamiseen tuli hakea Rikosseuraamuslaitokselta (RISE). Tässä lupaprosessissa korostuivat tutkimuksen eettisyys ja aineistohallintaan liittyvät käytännön seikat sekä huolellinen dokumentointi ja hallinta. Vankilaan pääsemisen edellytyksenä oli lisäksi Suojelupoliisin laatima turvallisuusselvitys aineistoa keräävistä tutkijoista. Toisin kuin edellä viitatuilla kansainvälisillä tutkijoilla, kokemuksiemme pohjalta ohjeistusta RISE:n tutkimuslupahakemuksen laatimiseen ja saamiseen on saatavilla julkisesti ja/tai puhelinsoiton päässä, eikä tästä muodostunut ongelmaa tutkimuksen toteuttamiselle. Vierailulupaa kuhunkin vankilayksikköön pyydettiin puolestaan yksikön johtajalta varsinaisen tutkimusluvan myönnön jälkeen.

Ellis (2023) esittää tutkijan pääsyn vankilaympäristöön edellyttävän institutionaalisen pätevyuden saavuttamista (*institutional legitimacy*). Tätä käsitettä soveltaen, tutkimuksemme toteuttamisen tuli olla ymmärrettävää, tarkoituksenmukaista ja arvokasta RISE:n ja vankilayksilöiden sosiaalisesti rakentuneiden normien ja arvojen näkökulmasta. Virallisten lupakäytäntöjen jälkeenkään osallistuminen tutkimukseen vankilaympäristössä ei ole pelkästään tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välinen asia.

Hahmotamme tutkimukseen osallistumisen ja sen mahdollistumisen tutkijoiden, vankilan henkilökunnan ja tutkimukseen osallistuvien tai sitä harkitsevien

naisten välisenä toimintana ja suhteina, johon jokaisella on omat lähtökohtansa ja mahdollisesti myös eri tavoitteet ja odotukset. Jokainen osapuoli kontribuoi osallistumiseen aineistonkeruun eri vaiheissa ja tuo siihen omat lähtökohtansa, joita olemme jäsentäneet oheisessa kuviossa 1.

Seuraavissa luvuissa avaamme näitä naisten osallistumisen mahdollisuuksiin vaikuttavia tekijöitä ja suhteita. Lähdemme liikkeelle osallistumisen ehdoista ennen varsinaista tutkittavien rekrytointia sekä tutkijoiden ja vankiloiden yhteyshenkilöiden välisen yhteistyön aloittamista. Seuraavaksi tarkastelemme osallistumisen mahdollisuuksia vankilan tilan- ja ajankäytön sekä henkilöstön asettamien reuna-ehdojen näkökulmasta. Luvun loppuosassa käsittelemme tutkijoiden ja naisvankien välisiä kohtaamisia, joiden toivoimme rakentavan naisille osallistumisen mahdollisuuksia, mutta nostamme esiin myös niitä vaikeuksia ja jännitteitä, joita tuohon suhteeseen voi sisältyä.

Kuvio 1. Tutkimukseen osallistumisen mahdollistuminen tutkijoiden, vankilan henkilökunnan ja naisvankien välisenä toimintana ja suhteina

Tutkijat ja vankilan henkilökunta naisten osallistumista mahdollistamassa

Tutkijoiden kontribuutio alkoi tutkimuksen tavoitteen asettamisen jälkeen aineistonkeruun suunnittelulla, eli miten tutkimukseen saataisiin tarkoituksenmukaista aineistoa ja millaisin tutkimuseettisin reunaehdoin se on toteutettavissa. Naisvangit, joita pyydettiin ja jotka halusivat kertoa traumaattisista kokemuksistaan tutkimusta varten, ovat alisteisessa asemassa vankilassa rangaistusta suorittavina henkilöinä. Verrattuna esimerkiksi vapaudessa eläviin rikostaustaisiin henkilöihin, heidän päivittäinen elämänsä ja toimintansa on säädeltyä ja rajoitettua. Lisäksi tutkimuksessa kerättävä ja käsiteltävä tieto on luonteeltaan sensitiivistä ja arkaluontoista. Se edellytti tutkijoilta huolellista eettistä pohdintaa ja etukäteissuunnittelua, jottei osallistumisesta koidu haittaa tutkittaville (TENK 2019). Tutkimusetiikkaan liittyi myös muodollisuuksia kuten eettinen ennakkoarviointi ja tietosuojakysymysten ratkominen, jotka vaativat paljon työtä ja aikaa, mutta eivät lopulta tuottaneet vaikeuksia.

Tutkimuksemme aineistonkeruu toteutettiin yhden kalenterivuoden aikana kolmessa vankilassa, jotka olemme tässä nimenneet Yksikkö 1, 2 ja 3. Yksiköt 1 ja 2 ovat avovankiloita, kun taas Yksikkö 3 on suljettu vankila. Jokainen vankilayksikkö noudattaa Vankeuslain (767/2005) periaatteita ja normeja vankeuden täytäntöönpanosta. Vankeuslain luvun 1 §2 mukaisesti vankeuden tavoitteena on ”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.” Avovankilat tai suljettujen vankiloiden yhteydessä toimivat avo-osastot ovat valvonaltaan kevyempiä kuin suljetut vankilat (VL luku 4 §1). Avovankilassa vangeilla on enemmän vapauksia liikkua ja aikatauluttaa tekemisiään suljettuun vankilaan verrattuna.

Jokaisessa yksikössä avuksemme oli nimetty vankilan henkilökuntaan kuulunut yhteyshenkilö. Vankilayksiköiden yhteyshenkilöt valikoituivat Rikosseuraamuslaitoksen tutkimusluvan myönnön jälkeen. Ennen varsinaisia vierailuja vankiloihin keskustelimme tutkimuksen tavoitteista ja aineistonkeruun toteuttamisesta yksiköiden yhteyshenkilöiden kanssa puhelimitse, sähköpostitse ja etäyhteydellä.

Olimme jo aineistonkeruuta suunnitellessamme asettaneet kriteerejä sille, ketkä naiset voisivat osallistua tutkimukseemme. Näitä olivat täysi-ikäisyys, vähintään kuukausi vankilaan tulosta, jolloin jonkinlainen sopeutuminen vankilaolosuhteisiin olisi tapahtunut, ja tarpeeksi vakaa mielenterveys traumaattisten kokemusten läpikäymiseen. Näiden kriteereiden taustalla oli eettinen harkinta, missä määrin tutkimukseen osallistuminen tuottaa riskin potentiaaliselle uudelleen traumatisoitumiselle tai aiheutuuko osallistumisesta muuta pitkäaikaista kuormitusta. Etenkin jälkimmäinen kriteeri jäi paljolti vankilan henkilökunnan arvioitavaksi.

Henkilökunnan ennakoon tekemä arvio siitä, ketkä vangeista pystyisivät henkisen jaksamisensa puolesta osallistumaan tutkimukseen, varmasti vähensi tutkimuksesta aiheutuneita haittoja. Samalla myös asettamillamme kriteereillä estimme

joidenkin naisten osallistumisen, mahdollisesti jopa niiden, joiden kokemuksia olisi erityisen tärkeää kuulla (Savard & Kilpatrick 2022).

Sekä tutkijat että vankilan edustajat siis rajoittivat joidenkin naisten mahdollisuutta osallistua tutkimukseen, vaikkakin naisten etua ja hyvinvointia ajatellen. Sekä traumaattisista kokemuksista kysyminen että kysymättä jättäminen asettavat tutkijat eettisen reflektion äärelle. Lisäksi voi pohtia, miten paljon aiheeseen liittyy epämukavuutta ja sietämisen haasteita pikemminkin tutkijoiden kuin tutkimukseen osallistujien taholta (Becker-Blease & Freyd 2006, 224–225).

Kävimme informoimassa mahdollisia osallistujia etukäteen ennen varsinaisia aineistonkeruupäiviä avovankiloissa (Yksiköt 1 ja 2). Ensimmäisessä avoyksikössä pääsimme itse kertomaan tutkimuksesta henkilökunnan paikalle kutsumille naisille, toisessa puolestaan tilaisuudessa, jossa suurin osa naisista oli jo muusta syystä paikalla. Suljetussa vankilassa (Yksikkö 3) henkilökunta jakoi etukäteen toimittamamme kirjallista informaatiota ja suullinen informointi tapahtui samoina päivinä kuin varsinainen aineistonkeruukin.

Tilan- ja ajankäytön asettamat reunaehdot

Aineistonkeruun aikataulu oli varsin tiivis. Vierailimme kussakin yksikössä muutamia päiviä usean tutkijan voimin, jona aikana sekä informoitiin henkilökuntaa ja vankeja tutkimuksesta että kerättiin aineistoa (ks. taulukko 1). Aineistonkeruun aikataulutukseen vaikutti eniten vankilayksiköiden ulkopuolisten kävijöiden vierailumäärät sekä henkilökunnan resursointi tutkijoiden vastaanottamiseen. Käynnit eri yksiköissä, ja tutkijoiden mahdollisuus informoida ja kohdata naisia muodostui niissä erilaiseksi, myös avoyksiköiden kesken.

Vaikka Yksikkö 1 on avolaitos, tutkijoiden mahdollisuudet olla tekemisissä vankien kanssa rajautuivat fyysisesti tutkijoille osoitettuun huoneeseen, jossa odotimme tutkimuksesta kiinnostuneita naisia. Yksikön yhteyshenkilö oli yhteydessä heihin ja kehotti harkitsemaan osallistumista. Yhteydenotto kohdistui johonkin soveltuvaksi arvioituun ryhmään tai yksittäisiin vankeihin. Kerroimme paikalle tulleille naisille tutkimuksesta ja osallistumaan halukkaat täyttivät kyselylomakkeen tässä samaisessa tilassa. Lomakkeen täyttämisen jälkeen sovimme ajankohdan haastattelulle suoraan osallistujan kanssa.

Yksikössä 2 yhteyshenkilömme laati meille puolestaan etukäteisaikataulun, jonka mukaan jalkauduimme vankilan alueelle naisten asuinsoluihin rekrytoimaan osallistujia. Näin myös naiset tiesivät, milloin olisimme kertomassa tutkimuksesta ja pystyivät etukäteen valitsemaan, haluavatko he olla tuolloin paikalla vai eivät. Halukkaat saivat täyttää kyselylomakkeen joko yhteisissä tiloissa tai omassa huoneessaan lyhyen tutkimuksesta tiedottamisen jälkeen. Tämän jälkeen sovimme haastatteluaikoja.

Yksikön 2 rekrytointiprosessi mahdollisti tutkijoiden ja naisten välisen etukäteiskohtamisen ilman henkilökuntaa. Se vähensi henkilökunnan myötävaikutusta

siihen, ketkä naisista lopulta osallistuivat tutkimukseen. Yhteyshenkilön roolina oli mahdollistaa naisten ja tutkijoiden välinen kohtaaminen, ei niinkään asettua sen välikkappaleeksi. Tämä muutti osallisuuden kehystä hieman vapaampaan ja tutkittavia ja tutkijoita enemmän vastuuttavaan suuntaan.

Yksikössä 3 yhteyshenkilöiden rooli aineistonkeruun toteuttamisessa oli keskeinen. Siksi myös aineistonkeruun aikatauluun vaikutti yhteyshenkilömme työtilanne ja henkilökunnan senhetkinen kokonaisvahvuus. He jakoivat kaiken toimittamamme kirjallisen etukäteisinformaation (tutkimuskutsu ja tutkijoiden esittelyt) valituille osastoille. He järjestivät tutkimuksesta informoinnin tilanteet, aikatauluttivat haastattelut ja ottivat vastaan haastatteluaikojen perumiset naisilta, mikäli heidän mielensä oli muuttunut osallistumisen suhteen.

Kuten edellä jo kuvasimme, kävimme kertomassa tutkimuksesta ja rekrytoimassa osallistujia vain niillä osastoilla, joista vankilan henkilöstön edustajat arvioivat parhaiten löytyvän osallistumiseen pystyviä henkilöitä. Informointitilaisuuksiin osallistui pääsääntöisesti joko kaikki tai suurin osa osastojen naisista. Myös yhteyshenkilömme Yksiköstä 3 osallistui keskusteluun ja toi esille myönteisen asennoitumisensa tutkimusta kohtaan ja näin kannusti naisia osallistumaan.

Varsin kireän aikataulun vuoksi annoimme osallistumisesta kiinnostuneille naisille mahdollisuuden täyttää kyselylomake joko etukäteen yksinään osastolla tai vasta haastattelun aikana yhdessä haastattelijan kanssa. Suljetun vankilan erilainen luonne avoyksiköihin verrattuna näyttäytyi myös siinä, että sekä tutkija että haastateltava saatettiin haastattelulle varattuun, ulkopuolelta lukittavaan ja avattavaan tilaan, joka taas määräytyi sen mukaan, millaisia tähän tarkoitukseen sopivia tiloja oli vapaana aineistonkeruun ajankohtana.

Taulukko 1. Haastatteluiden ja vierailupäivien määrä eri vankilayksiköissä.

Yksikkö	Tutkijoiden määrä	Haastattelujen määrä	Vierailupäivät
1	2	4	7
2	2	7	6
3	3	16	3

Kuten taulukko 1 osoittaa, tutkijoiden vankilassa viettämä aika ei ollut yhteydessä tehtyjen haastattelujen määrään. Vierailupäivien ja haastattelujen määrän tarkastelu tuo esille yhtäältä ajankäytön tärkeyden luottamuksellisen suhteen solmimisessa potentiaalisten tutkimukseen osallistujien kanssa ja toisaalta vahvemman vankien toiminnan ohjauksen suljetussa kuin avovankilassa. Todennäköisesti olisimme voineet saada enemmän osallistujia Yksiköistä 1 ja 2, jos olisimme voineet viipyä vankiloissa pidempään ja tutustua ja kohdata naisia vapaamuotoisemmin.

Tuolloin olisimme voineet laajemmin hyödyntää vaikkapa vankiloissa säännöllisesti vierailevien järjestötoimijoiden ryhmätoimintaa ja heidän mahdollisuuksiaan alentaa osallistumisen esteitä. Yksikössä 3 vietimme vähiten aikaa mutta haastatteluun osallistujien määrä oli suurin. Kyseisen vankilan kohdalla keskeiseksi nousi hyvä yhteistyö yhteyshenkilön kanssa sekä henkilökunnan sitoutuminen aineiston-

keruuseen (ks. myös Ritala-Koskinen ym. 2025). Yhtä tärkeäksi nousee myös rekrytoitujen vankien luottamuksellinen suhtautuminen ei pelkästään tutkijaa tai tutki-
musta, vaan vankilan yhteyshenkilöitä kohtaan.

Edellä esittämämme tutkittavien rekrytoinnin kuvaus eri vankilayksiköissä osoittaa hyvin sen, kuinka virallisten tutkimuslupaprosessien lisäksi potentiaalisten osallistujien lähestymiseen kytkeytyy lukuisia institutionaalisia rajoitteita. Tutkijoiden tulee tunnistaa ja hyväksyä vankilaympäristön asettamat reunaehdot tutkimukselle ja osata toimia vankilan ja sen henkilökunnan kanssa. Tutkimuksen tekeminen vankilaympäristössä edellyttää tutkijoiden ja tutkimusasetelman sopeutumista vankilassa noudatettavaan järjestyssääntöihin, jotka sisältävät vankeuslain (767/2005, 15 luku 1§) mukaisia määräyksiä ja sääntöjä muun muassa osastojen toiminnoista ja tapaamisista. Vankiloiden tilalliset rajoitteet eivät edistäneet naisten kohtaamista, ei myöskään se, miten vähän aikaa tutkijat saattoivat käynneillään viipyä vankiloissa.

Tutkijoiden ja naisvankien kohtaaminen

Edellä olemme tarkastelleet sitä erityisyyttä, monimutkaisuutta ja monia tahoja ja asioita, jotka on otettava huomioon tehtäessä tutkimusta vankilaympäristössä, ja jotka vaikuttavat naisvankien osallistumisen mahdollisuuksiin. Käsitlemme seuraavaksi tutkijoiden ja naisten kohtaamisia edellisessä alaluvussa mainittujen tekijöiden ristipaineessa. Pohdimme myös, mikä merkitys näillä kohtaamisilla ja tutkimukseen osallistumisella oli naisille itselleen.

Tutkijoina olimme vankiloissa ulkopuolisina ilman vankilahenkilöstön viranomaisroolia ja siihen kytkeytyvää valtasuhdetta vankeihin. Tästä huolimatta vankilakonteksti näiden institutionaalisten rakenteiden ja naisten yksilöllisten traumaattisten elämäkokemusten kanssa vaikuttaa naisten mahdollisuuksiin luottaa toisiin, siis myös tutkijoihin (Pollack 2009; Young & Haynie 2022; Severance 2005). Toisaalta tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välillä on aina valtasuhde (Oinas 2004). Tutkimuseettisesti ja metodologisesti yhdeksi osallistumisen esteitä ja tavoitettavuuden haasteita purkavaksi lähestymistavaksi valitsimme traumainformoidun lähestymistavan periaatteiden soveltamisen tutkimuksen aineistonkeruun suunnittelussa ja toteutuksessa (ks. tarkemmin Karttunen, Törölä & Jutila 2023; Campbell, Goodman-Williams & Javorka 2019). Tutkijoiden on tärkeää rakentaa luottamusta ja osata asettua suhteeseen naisten kanssa.

Ensikontaktimme tutkimuksemme naisiin tapahtui informointitilaisuuksissa. Tätä ennen henkilökunta oli kertonut hankkeestamme ja jakanut muun muassa tiedotteita. Esimerkiksi Yksikössä 2 informaatiotilaisuudet tapahtuivat avovankilan asuinyksiköissä, joissa paikalla olivat samassa solussa asuvat vangit. Osallistumisen kynnystä näissä tilanteissa saattoi nostaa tai laskea ryhmdynamiikkaan liittyvät tekijät, joita tutkijoiden oli paitsi vaikea tunnistaa myös yrittää niihin vaikuttaa. Kummassakin avoyksikössä pieni osa haastatteluajan sopineista naisista jätti tu-

lematta haastatteluun. Katsoimme tämän kuuluvan heidän oikeuksiinsa emmekä pyrkineet tavoittamaan heitä.

Naisten osallistumista tutkimukseemme mahdollisti tai esti heidän halunsa identifioitua tutkimusaiheemme kohderyhmäksi ja kertoa traumaattisista kokemuksistaan tutkijalle. Informaatiotilaisuuksissa toimme esille, että tutkimme naisvankien kokemuksia traumaattisista tapahtumista ja palvelujen käytöstä, mutta korostimme haastateltavien omakohtaista määritelmää siitä, mikä on ollut traumaattista omassa elämässä ja mahdollisuutta kertoa palvelujen käytöstä myös ilman traumaattisia kokemuksia.

Korostimme, ettei meillä ole valmista määritelmää tai listaa siitä, mitkä kokemukset luetaan traumaattisiksi ja mitkä eivät, ja tähdensimme naisten vapautta tehdä tämä määrittely itse. Huomasimme, että jotkut naiset saattoivat informaatiotilaisuuksissa tai haastatteluun tullessaan kertoa, etteivät olleet varmoja, olivatko heidän kokemuksensa ”riittävän” vakavia, jotta he pystyvät osallistumaan. Tutkimukseen osallistumista on siten saattanut mahdollistaa tai rajoittaa se, mitä osallistumisesta sinänsä kiinnostuneet naiset tulkitsivat trauman tarkoittavan ja missä määrin he olivat tunnistaneet ja pystyneet nimeämään kokemuksiaan traumaattisiksi.

On myös huomattava, että traumaattisiksi määritellyt kokemukset saattavat kytkeytyä tabuluonteisiin ilmiöihin tai niihin voi liittyä yhteiskunnan normeista poikkeavaa ja lainvastaista käytöstä. Tämänkaltaisiin kokemuksiin ei ensisijaisesti liity jakamisen halu vaan häpeä, hiljaisuus ja vaikeneminen (Laitinen & Pohjola 2009).

Informaatiotilaisuuksien ja haastattelusta sopimisen jälkeen itse haastattelutilanne oli ensimmäinen ja ainoa henkilökohtainen kohtaaminen tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan naisen välillä. Aineistonkeruutilanteissa sovelsimme traumaninformoitua viitekehystä muun muassa pyrkimällä rauhalliseen ja selkeään kommunikaatioon, mahdollisimman läpinäkyvään toimintaan kyselyiden ja haastatteluiden aikana, sekä osallistumisen vapaaehtoisuuden ja osallistujien omien kokemusten asiantuntijuuden korostamiseen (Fallot & Harris 2011; Karttunen ym. 2023).

Tapaamisen alun kirjallisen informaation läpikäyminen oli ensimmäinen vaihe, jossa tutkijat pystyivät luomaan luottamusta tutkittavan kanssa. Olimme ottaneet huomioon aiempaan tutkimukseen peilaten sen, että naisten osallistumisen valmiuksiin saattaa vaikuttaa vankiväestössä suhteellisen yleiset luku- ja kirjoitustaidon puutteet (Tuominen 2018; Koski & Miettinen 2007; Umamaheswar 2018) ja neuro- ja autismikirjon häiriöt, jotka etenkin naisvankien kohdalla ovat alitunnistettuja ja -diagnosoituja (Mikkola & Rautanen 2023). Siksi kiinnitimme erityistä huomiota lomakkeiden suulliseen läpikäymiseen ja Yksikössä 3 tarjosimme myös mahdollisuuden kyselylomakkeen täyttämiseen yhdessä tutkijan kanssa.

Ennen nauhoituksen alkua kävimme läpi tutkimuksen tiedotteen ja tietosuojailmoituksen mahdollisimman selkeällä tavalla. Joitakin naisia mietitytti ennen haastattelua se, pystyisivätkö muut samaan aikaan vankilassa olleet tai ennen vankilaan joutumista samassa sosiaalisessa verkostossa olleet henkilöt tunnistamaan heitä

tutkimuksestamme. Näissä tilanteissa muodollisten lupaprosessien läpikäymisellä vaikutti olevan merkitystä luottamuksen rakentamisessa.

Vankilaympäristössä aineistoa keräävinä tutkijoina olimme kuitenkin tietoisia siitä, ettei osallistumisen anonyymisuutta voida täysin taata. Vankilan henkilökunta ja vähintäänkin yhdyshenkilömme tiesivät, mahdollisesti myös informaatiotilaisuuksissa olleet toiset vangit, ketkä osallistuivat tutkimukseen. Luottamuksen rakentumista voi haastaa myös kerrottaviin asioihin liittyvä joko oma tai muiden lainvastainen toiminta. Näistä asioista kertominen voi jo lähtökohtaisesti olla haastateltavalle vaikeaa.

Kaikki tutkijoille kerrottu ei myöskään voi jäädä pelkästään tutkimusryhmän tietoon. Tutkija voi olla velvollinen ilmoittamaan viranomaiselle hankkeilla olevasta vakavasta rikoksesta (Rikoslaki 38/1889, luku 15, 10§). Tutkijalla ei ole oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvussa mainittua oikeutta kieltäytyä todistamasta esitutkinnaissa tai oikeudenkäynnissä. Vaikka tämänkaltaisen luottamuksen rikkoutuminen ei olekaan todennäköistä eikä tällaisia tilanteita tullut tutkimuksestamme vastaan, asia on tärkeä tiedostaa etukäteen (Carlen & Worrall 2004, 193–194). Ratkaisimme tämän pidättäytymällä kysymästä lomakkeella osallistujan väkivaltaan tai päihteisiin liittyvistä kokemuksista vankeusaikana. Lisäksi haastattelurungossa keskityttiin kyselylomakkeen mukaisiin teemoihin ja niiden myötä erilaisiin palvelukokemuksiin.

Olimme tietoisia siitä, että haastattelut voivat nostaa pintaan haastateltavissa ahdistavia ja ikäviä muistoja (Copes, Hochstetler & Brown 2013, 189). Haastattelutilanteissa valmistauduimme asiaan antamalla haastateltaville vapauden itse määritellä, mihin he haluavat vastata tai mistä puhua. Haastateltavan mahdollisuus säädellä oman kertomisen kohdentumista, tapaa, ajankohtaa ja syvyyttä voi olla merkityksellistä haastatteluun osallistumiselle tai sille, ettei haastattelu keskeydy (Hlavka, Kruttschnitt & Carbone-López 2007).

Tutkijan ja haastateltavan vuorovaikutukseen voivat vaikuttaa naisten aiemmat kokemukset erilaisista tutkijoista ja tutkimusten kohteena olemisesta (Cockroft, Adams, Bonnett, Matlock, McMillan & Schlundt 2019). Luottamuksen synnyn ja saavuttamisen esteiksi voivat muodostua myös vaikeisiin elämäntapahtumiin ja omaan toimintaan liittyvät häpeän ja syyllisyyden tunteet. Kyse on paitsi siitä, voivatko he luottaa tutkijaan, myös siitä, kuinka paljon he uskaltavat luottaa. Tilanteeseen voi liittyä myös epätietoisuus siitä, kestääkö tutkija kuulla heidän tarinaansa. (Snoek, McGeer, Brandenburg & Kennett 2021; López-Castro, Saraiya, Zumberg-Smith & Dambreville 2019; Hernandez & Mendoza 2011). Vaikeista kokemuksista kertominen edellyttää neutraalia kuulijaa, joka ei syyllistä tai paheksu. Kyse ei ole siitä, että tutkijan tulisi hyväksyä mahdollinen rikollinen teko, vaan siitä, että hän pystyy kohtaamaan siitä kertojan tuomitsematta. Haastateltava saattaa hyvinkin herkästi tulkita tutkijan puheesta tai jopa kehonkielestä moralisointia (Young & Haynie 2022).

Osallisuus tiedontuotantoon – osallistumisen merkitys naisvangeille

Pohdimme paljon sitä, mikä merkitys naisille itselleen lopulta oli tutkimukseemme osallistumisella. Aiemman, osallistumisen merkitystä käsittelevän tutkimuksen mukaan tutkijoiden läsnäolo vankilassa voi yksinkertaisesti tuoda vaihtelua vankilaelämän yksitoikkoisuuteen ja antaa mahdollisuuden keskustella muiden ihmisten kuin toisten vankien tai vankilan henkilökunnan kanssa (Copes ym. 2013, 186–187; Lafferty 2023, 1231).

Mietimme lisäksi sitä, saattoiko yhteyshenkilöiden korostunut rooli rekrytoinnissa aiheuttaa painetta osallistua tutkimukseen. Osallistutaanko tutkimukseen yksinkertaisesti siksi, koska henkilökunta siihen kehottaa – varsinkin jos kysymys esitetään henkilökohtaisesti kahden kesken. Vaikka korostimme osallistumisen vapaaehtoisuutta, voimme lisäksi pohtia, saattoiko osallistumisen taustalla olla inhimillinen pyrkimys vaikuttaa aktiiviselta ja toimeliaalta henkilökunnan silmissä ja pyrittiinkö osallistumisella tätä kautta parantamaan omaa tilannetta vankilassa (Copes ym. 2013, 189–191). Toki toivomme, että osallistumisella oli naisille myös muuta merkitystä.

Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten osallisuutta korostavassa tutkimuksessa osallistuminen saatetaan esittää voimaannuttavana mahdollisuutena olla osana yhteiskunnallista muutosta tai ainakin tilaisuutena vaikuttaa itseä koskeviin palveluihin ja päätöksentekoon (Bosworth ym. 2005; McLaughlin ym. 2020). Esimerkiksi Carey (2011, 229) on kuitenkin pohtinut, ovatko palvelunkäyttäjät kiinnostuneita siitä, mitä tutkijat tekevät ja onko sillä relevanssia heidän elämälleen. Tätä olemme pohtineet myös omassa tutkimushankkeessamme. Olivatko naiset lopulta kiinnostuneita siitä, mitä tutkimme ja näkivätkö he olevan itselleen merkitystä sillä, että heille tarjoutui mahdollisuus kertoa elämänkulkunsa traumaattisista tapahtumista ja kokemuksista palvelujärjestelmässä tai tarpeistaan palveluiden suhteen? Tutkimuksellinen lähestymistapamme ei pyrkinyt olemaan varsinaisesti naisia osallistava, voimaannuttava, terapeutinen tai emansipatorinen, jota usein korostetaan erityisesti feministisessä tutkimuksessa (Gillies & Alldred 2012). Sen sijaan tavoitteemme oli kerätä heidän kokemustietoaan palvelujärjestelmän kehittämistyön perustaksi, joka voisi tulevaisuudessa hyödyntää yleisemmin rikostauksia naisia.

Haastatteluiden loppupuolella kysyimme nykyhetken palauttavana kysymyksenä haastateltavilta heidän tuntemuksiaan kysymyksiin vastaamisesta. Näiden vastausten perusteella tutkimukseen osallistuminen oli pääasiassa joko neutraali tai positiivinen kokemus. Tässä mielessä tutkimuksemme on linjassa aiemman tutkimustiedon kanssa siitä, että osallistujien kokemat haitat ovat pääsääntöisesti vähäisiä, tilapäisiä, niiden kokemisessa on variaatiota ja tutkimukseen osallistuminen voi olla pikemminkin voimaannuttavaa ja myönteistä (Legerski & Bunnell 2010; Jaffe ym. 2015; Campbell ym. 2019).

Aiempi tutkimus vaikuttaa olleen enemmän kiinnostunut traumatutkimukseen osallistumisen mahdollisista haitoista kuin hyödyistä. Kysyminen saattaa kuitenkin

tuottaa tutkimukseen osallistujalle tunteen oman kokemuksen validoinnista, tabuina pidettyjen asioiden puhumisen sallimisesta, kertomisen hyödyistä palveluiden kehittämiselle tai kokemuksen muiden vastaavassa tilanteessa olevien auttamisesta. (Jaffe ym. 2015, 53–54; Becker-Blease & Frey 2006, 223.)

Omista kokemuksista puhuminen saattoi olla osalle naisista helpottavaa ja he saattoivat hahmottaa, mistä kaikesta olivatkaan elämässään selvinneet (ks. myös Copes ym. 2013). Osallistumisesta oli tällöin ollut hyötyä vaikeiden kokemusten tunnistamisessa ja jäsentämisessä osana omaa elämänkulkua (myös Sammut-Scerri ym. 2012). Tässä yhteydessä naiset mainitsivat meneillään olevan ryhmätoiminnan tai henkilökohtaisen terapiaprosessin, jolloin lomakkeen täyttäminen ja haastatteluun osallistuminen jäsentyivät luontevasti osaksi jo meneillään olevaa vaikeiden ja traumaattisten elämäkokemusten käsittelyä.

Puolestaan erään naisen kommentti *"Ja jos tästä on jotain hyötyä teille, niin hyvä"* havainnollistaa, kuinka muutamat naiset toivoivat tutkimukseen osallistumisen edistävän tutkijoiden työtä, mutta he eivät tuoneet esille omakohtaisesti koettua hyötyä tai minkäänlaisia odotuksia tutkimukseen osallistumisesta. Yksi haastateltava totesi kysyessä haastattelun nostamista ajatuksista seuraavasti: *"Ajatukset hieman sekavia, koska keskusteltiin niin monista asioista, jotka avasi noita kanavii."*

Traumaattisia kokemuksia käsittelevään tutkimukseen osallistujalle merkityksellistä on tutkijan kyky reagoida ja ottaa vastaan hänen kertomaansa ja se, miten tutkimuksessa on suunniteltu esimerkiksi (psykososiaaliseen) tukeen ja palveluihin liittyvä informointi ja ohjaus. (Becker-Blease & Freyd 2006, 224–225; Jaffe ym. 2015, 53.) Kerroimme osallistujille mahdollisuudesta puhua haastattelun jälkeen mieleen nousseista asioista vankilan henkilökunnan kanssa. Annoimme naisille myös kootun listauksen auttajatahojen yhteystiedoista. Tutkijoiden vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle jäi se, miten vankilat vastasivat naisten tarpeisiin puhua haastattelun jälkeen mieleen nousseista teemoista ja olivatko naiset halukkaita niistä edes heille puhumaan.

Johtopäätökset

Olemme tässä luvussa tarkastelleet vankilassa olevien naisten osallisuutta, jota lähestyimme tutkimukseen osallistumisen avulla tarjoutuneena mahdollisuutena tuoda esille omia näkemyksiä ja kokemuksia traumaattisista elämäntapahtumista ja kohtaamisista palvelujärjestelmän kanssa. Tässä mielessä osallisuus jäsentyi meille osallistumisena tiedontuotantoon palvelujen kehittämiseksi.

Tutkimuksen tekemiseen vankilaympäristössä kytkeytyy monenlaisia portinvartijuuksia, aikaa vieviä lupakäytäntöjä, vankilan tilojen ja toimintakäytäntöjen huomioimista ja neuvotteluja vankilan henkilökunnan kanssa. Ne vaikuttavat paitsi tutkijoiden työhön, myös vankilassa olevien naisten mahdollisuuksiin osallistua tutkimukseen. Olemme korostaneet sitä, että tällaisessa ympäristössä ja vaikeaa aihepiiriä tutkittaessa osallistuminen ei ole vain tutkijan ja potentiaalisen tutkimuk-

seen osallistujan välinen asia, jossa tutkittava aiheesta kuultuaan ja kiinnostuttuaan päättää osallistua ja jakaa kokemuksiaan tutkijan kanssa. Sen sijaan osallistumista määrittävät ja sille reunaehdoja asettavat eri toimijat, tutkijat, vankilan edustajat ja naiset itse, heidän tilanteensa, odotuksensa ja keskinäiset suhteensa. Naisten osallistuminen oli vapaaehtoista mutta monien reunaehtojen rajaamaa. Toisaalta sekä tutkijoiden itsensä asettamat osallistumisen kriteerit että vankilan henkilöstön arviot rajasivat ja jopa estivät joidenkin naisten mahdollisuuden osallistua.

Toisin kuin kansainvälisessä tutkimuksessa on korostettu (Watson & van der Meulen 2019), tässä tutkimuksessa kentälle pääsyn muodolliset portinvartijuudet eivät osoittautuneet esteeksi tutkimuksen toteuttamiselle ja naisten osallistumiselle. Sen sijaan vankiloiden institutionaaliset rajoitteet ja yhteistyö henkilökunnan kanssa osoittautui ratkaisevaksi naisten tavoittamisessa ja kohtaamisessa (Ritala-Koskinen ym. 2025). Tämä on merkittävä haaste erityisesti lyhytkestoisissa hankkeissa. Erityisesti suljetussa vankilassa tutkimuksen tekeminen sitoo huomattavan paljon vankilan henkilökunnan resursseja. Kokonaisuudessaan yhteyshenkilöiden ymmärrys tutkimukseen pyydetävistä naisista ja tutkimuksen tekemisen konkreettisista reunaehdoista vankiloissa, ja näistä seikoista keskustelu hyödytti suuresti tutkimuksen suunnittelua. Yhteyshenkilöiden resursseissa ja kiinnostuksessa tutkimustamme kohtaan oli kuitenkin vaihtelua, mikä heijastui aineistonkeruun toteuttamiseen. Aiemmassa tutkimuksessa huomio on paljolti kiinnittynyt vankiloissa toteutettavan tutkimuksen institutionaalsiin esteisiin ja portinvartijoihin, mutta meille portinvartijat olivat joissakin yhteyksissä myös porttien avaajia (Umamaheswar 2018).

Yhteistyö vankiloissa keskittyikin pitkälti portinvartijoihin, ja me tutkijat ja tutkimuksemme jäimme lopulta naisille varsin vieraiksi. Tutustumiseen ja luottamuksen luomiseen sekä tutkimuksestamme kertomiseen oli valitettavan vähän aikaa yksittäisissä haastatteluhetkissä. Tavoitteemmeakaan ei toisaalta ollut tehdä pitkäkestoista etnografista tutkimusta, jossa naisia olisi kohdattu monissa päivittäisissä tilanteissa (Rowe 2014), vaan keräsimme kertaluontoisesti kysely- ja haastatteluai-
neistoa. Jälkikäteen voi pohtia sitä, olisiko meidän pitänyt pyrkiä viipymään vankiloissa pidempään. Olisiko se lisännyt luottamusta ja rohkaissut naisia osallistumaan ja kokemaan tutkimuksen enemmän omakseen, jopa jakamaan tutkijoiden kanssa tutkimuksen tavoitteet? Olisiko se ollut vankiloiden ja henkilökunnan puolesta, tai tutkimusrahoituksellisista syistä, edes mahdollista?

Pyrkimyksemme mahdollistaa naisvankien osallistuminen tiedontuotantoon nosti esille tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tällä hetkellä samoja naisvankeja lähesytään erillisillä aineistonkeruilla, jotka käsittävät sekä muutamia yksittäisiä haastatteluja sisältäviä opinnäytetöitä että laajempia tutkimuksia. Kun huomioidaan lisäksi naisvankeihin suuntautunut kasvava kiinnostus median taholla, heihin kohdistuva tieteellinen tutkimus asettuu uudenlaisen eettisen reflektion äärelle. Miten naisvangeilta jo kerättyjä aineistoja voisi hyödyntää laajemmin erityisesti eritasoisissa opinnäytetöissä, mutta myös muussa tutkimuksessa? Aiemmin kerätyn tiedon uudelleenkäyttö voisi olla eettisesti kestävämpää, kun vältetään tarpeetonta uuden tiedon keräämistä samalta, suhteellisen pieneltä ja haavoittuvassa asemassa oleval-

ta kohderyhmältä, jolle itselleen kokemuksista kertomisen hyöty edes tutkimuksen tarpeisiin ei ole aina selvää.

Tutkimushankkeemme yksi tärkeistä tavoitteista oli tuottaa hyötyä myös naisille itselleen viemällä naisten kokemuksia palvelujärjestelmän tietoon. Siksi hankkeeseen liittyi oleellisena osana kahdella hyvinvointialueella toteutettu, naisten kokemustietoa tutkimustulosten muodossa hyödyntävä palveluiden kehittämishanke, jossa tarkoituksena on kehittää erityisesti sosiaalipalveluita siihen suuntaan, että rikostaustaiset naiset tulevat kohdatuksi ja heidän traumakokemuksensa ja naisersityiset palvelutarpeensa tunnistetaan (Karttunen ym. 2024). Vaikka tutkimuksemme naiset itse eivät määrittäneet eivätkä ehkä tunnistanee osallistumistaan osallisuudeksi palveluiden kehittämiseen (myös Lafferty 2023, 1232), heidän kokemustiedolla on hankkeessamme ollut suuri merkitys ja heidän kokemuksiinsa avun hakemisen ja saamisen epäkohdista on viety eteenpäin.

Ihanteellista olisi ollut, jos tutkimukseemme osallistuneet vankilassa olevat naiset olisivat itse voineet olla myös kehittämisvaiheessa aktiivisesti osallisina. Kriittisesti voi kysyä, puhummeko ja tiedämmekö me tutkijoina tavoitteistamme huolimatta ohi naisten? Miten me käytämme ja tulkitsemme heiltä saatua tietoa? Käytännössä naisten osallistuminen kehittämisosuuteen ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista ja silloin näemme tärkeäksi, että tutkijat ottavat tämän roolin. Nähtäväksi jää, onko hankkeella pysyvämpiä vaikutuksia palveluiden kehittämiseen. Naisten haastatteluissa esille nostamat kokemukset vahvistivat jo lähtökohtaista näkemystämme siitä, että sekä traumatausta että naisersityisyys tulisi huomioida palveluissa paremmin.

Rahoitus

Tutkimushanke Rikostaustaiset naiset, traumakokemukset ja nais erityisten palveluiden kehittäminen (RITA 2022–24,VN/14891/2022) on toteutettu Sosiaali- ja terveysministeriön yliopistotasaisen sosiaalityön tutkimusrahoituksen tuella.

Lähteet

- Aaslund, H. (2023). Can service users speak? Dissenting voices and subaltern speech in social work. *Qualitative Social Work*, 23(3), 408–423. <https://doi.org/10.1177/14733250221150206>
- Abu-Rus, A., Bussell, N., Olsen, D. C., Davis-Ku, M. A., Alissa L. & Arzoumanian, M. A. (2018). Informed consent content in research with survivors of psychological trauma. *Ethics & Behavior*, 29(8), 595–606. <https://doi.org/10.1080/10508422.2018.1551802>
- Becker-Blease, K. A. & Freyd, J. J. (2006). Research participants telling the truth about their lives. *American Psychologist*, 61(3), 218–226. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.61.3.218>
- Beresford, P. (2013). From 'other' to involved: user involvement in research: an emerging paradigm. *Nordic Social Work Research*, 3(2), 139–148. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.835138>
- Bosworth, M., Campbell, D., Demby, B., Ferranti, S. M. & Santos, M. (2005). Doing prison research: Views from inside. *Qualitative Inquiry*, 11(2), 249–264. <https://doi.org/10.1177/1077800404273410>
- Campbell, R., Goodman-Williams, R. & Javorka, M. (2019). A Trauma-informed approach to sexual violence research ethics and open science. *Journal of Interpersonal Violence*, 34(23–24), 4765–4793. <https://doi.org/10.1177/0886260519871530>
- Carey, M. (2011). Should I stay or should I go? Practical, ethical and political challenges to 'Service user' participation within social work research. *Qualitative Social Work*, 10(2), 224–243. <https://doi.org/10.1177/1473325010362000>
- Carlen, P. & Worrall, A. (toim.) (2004). *Analysing women's imprisonment*. London: Willan Publishing.
- Cockroft, J.D., Adams, S.M., Bonnett, K., Matlock, D., McMillan, J. & Schlundt, D. (2019). "A scarlett letter": Stigma and other factors affecting trust in the health care system for women seeking substance abuse treatment in a community setting. *Substance Abuse*, 40(2), 170–177. <https://doi.org/10.1080/08897077.2018.1544184>
- Copes, H., Hochstetler, A. & Brown, A. (2013). Inmates' perceptions of the benefits and harm of prison interviews. *Field Methods*, 25(2), 182–196. <https://doi.org/10.1177/1525822X12465798>
- Devlin, A. (1998). *Invisible women: What's wrong with women's prisons*. Winchester: Waterside Press.

- Ellard-Gray, A., Jeffrey, N.K., Choubak, M. & Crann, S.E. (2015). Finding the hidden participant: Solutions for recruiting hidden, hard-to-reach, and vulnerable populations. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(5), 1–10. <https://doi.org/10.1177/1609406915621420>
- Ellis, R. (2023). What do we mean by a “Hard-to-reach” population? Legitimacy versus precarity as barriers to access. *Sociological Methods & Research*, 52(3), 1556–1586. <https://doi.org/10.1177/0049124121995536>
- Fallot, R. D. & Harris, M. (2011). Creating cultures of trauma-informed care(CCTIC): A self-assessment and planning protocol. *Community Connections*. November 2011. <https://www.theannainstitute.org/CCTICSELFASSPP.pdf>
- Ferraro, K. J. (2006). *Neither angels nor demons*. Boston: Northeastern University Press.
- Flanagan, N. (2020). Considering a participatory approach to social work – Service user research. *Qualitative Social Work*, 19(5–6), 1078–1094. <https://doi.org/10.1177/1473325019894636>
- Fox, K., Zambrana, K. & Lane, J. (2011). Getting in (and staying in) when everyone else wants to get out: 10 Lessons learned from conducting research with inmates. *Journal of Criminal Justice Education*, 22(2), 304–327. <https://doi.org/10.1080/10511253.2010.517774>
- Freeman, S., Skinner, K., Middleton, L., Xiong, B. & Fang, M.L. (2021). Engaging hard-to reach, hidden, and seldom-heard populations in research. Teoksessa Andrew Sixsmith, Judith Sixsmith, Alex Mihailidis & Mei Lan Fang (toim.) *Knowledge, innovation, and impact. A guide for engaged health researchers*. Cham: Springer Nature, 81–91.
- Gillies, V. & Alldred, P. (2012). The ethics of intention: research as a political tool. Teoksessa Tina Miller, Maxine Birch, Melanie Mauthner & Julie Jessop (toim.) *Ethics in qualitative research*(2. uud. painos). SAGE Publications, 43–60. <https://doi.org/10.4135/9781473913912>
- Goode, S. (2000). Researching a hard-to- access and vulnerable population: Some considerations on researching drug and alcohol-using mothers. *Sociological Research Online*, 5(1), 61–73. <https://doi.org/10.5153/sro.438>
- Griffin, M. G., Resick, P. A., Waldrop, A. E. & Mechanic, M. B. (2003). Participation in trauma research: Is there evidence of harm? *Journal of Traumatic Stress*, 16(3), 221–227. <https://doi.org/10.1023/A:1023735821900>
- Herman, J.L. (2022). *Trauma and recovery. The aftermath of violence – From domestic abuse to political terror*. (4. uud. painos). New York: Basic Books.
- Hernandez, V.R. & Mendoza, C.T. (2011). Shame resilience: A strategy for empowering women in treatment for substance abuse. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 11(4), 375–393. <https://doi.org/10.1080/1533256X.2011.622193>
- Hlavka, H. R., Kruttschnitt, C. & Carbone-López, K. C. (2007). Revictimizing the victims? Interviewing women about interpersonal violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(7), 894–920. <https://doi.org/10.1177/0886260507301332>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita 33/2017.Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Jaffe, A. E., Dilillo, D., Hoffman, L., Haikalis, M. & Dykstra, R.E. (2015). Does it hurt to ask? A meta-analysis of participant reactions to reactions to trauma research. *Clinical Psychology Review*, (40), 40–56. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.05.004>
- Karttunen, T., Jutila, E. & Piippo, S. (2024). *Rikostaustaiset naiset palvelujärjestelmässä. Traumatietoisen lähestymistavan ideoita ja sovelluksia käytännön työn tueksi*. Innokylän koulutusaineisto. Helsingin ja Jyväskylän yliopistot. <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/rikostaustaiset-naiset-palvelujarjestelmassa>
- Karttunen, T., Törölä, M. & Jutila, E. (2023). Traumainformoitu viitekehys aineistonkeruussa: Esimerkkinä RITA -tutkimushanke. Teoksessa Eveliina Heino, Hanna Kara & Jenni Simola (toim.) *Tutkiva sosiaalityö*. Sosiaalityön tutkimuksen seura & Talentia, 147–158.
- Koski, L. & Miettinen, K. (2007). *Vangit koulutuksessa: Selvitys vankienkoulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta*. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007. Helsinki:Rikosseuraamusvirasto.
- Lafferty, L. (2023). Navigating the dynamics of trust, rapport and power while conducting social health research with people in prison. *Qualitative Social Work*, 22(6), 1222–1236. <https://doi.org/10.1177/14733250221122301>
- Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen M. & Pohjola, A. (toim.) (2009). *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino.
- Legerski, J-P. & Bunnell, S.L. (2010). The Risks, benefits, and ethics of trauma-focused research participation. *Ethics & Behavior*, 20(6), 429–442. <https://doi.org/10.1080/1050842.2.2010.521443>
- López-Castro, T., Saraiya, T., Zumberg-Smith, K. & Dambreville, N. (2019). Association between shame and post-traumatic stress disorder: A Meta-analysis. *Journal of Traumatic Stress*, (32), 484–495. <https://doi.org/10.1002/jts.22411>
- McLaughlin, H., Beresford, P., Cameron, C., Casey, H. & Duffy, J. (2020). *Service user involvement in social work education*. London: Routledge.
- Mikkola, K. & Rautanen, M. (2023). ADHD ja neurokirjon häiriöt. Teoksessa Mika Rautanen, Kennet Harald ja Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023: Wattu IV -vankiväestötutkimus*. THL Raportti 007/2023. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 45–54. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-148-1>
- Newman, E. & Kaloupek, D. (2009). Overview of research addressing ethical dimensions for participation in traumatic stress studies: Autonomy and beneficence. *Journal of Traumatic Stress*, 22(6), 595–602. <https://doi.org/10.1002/jts.20465>
- Newman, E., Risch, E. & Kassam-Adams, N. (2006). Ethical issues in trauma-related research: A review. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 1(3), 29–46. <https://doi.org/10.1525/jer.2006.1.3.29>
- Oinas, E. (2004). Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa: Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Pollack, S. (2009). "Circuits of exclusion": Criminalized women's negotiation of community. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 28(1), 83–95. <https://doi.org/10.7870/cjcmh-2009-0007>

- Reiter, K. (2014). Making windows in walls: strategies for prison research. *Qualitative Inquiry*, 20(4), 414–425. <https://doi.org/10.1177/1077800413515831>
- Rikoslaki 39/1889. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L50>
- Ritala-Koskinen, A., Salo, A., Kalari, T. & Virokallio, V. (2025). Portinvartijuuksien sote-uudistuksen kehittämistyöhön jalkautuvassa tutkimuksessa. Teoksessa Aino Ritala-Koskinen, Jenni-Mari Räsänen & Arttu Salo (toim.) *Sosiaalityö ja sote-integraatio*. Tampere: Tampere University Press, 290–316. <https://doi.org/10.61201/tup.961>
- Rowe, A. (2014). Situating the self in prison research: power, identity, and epistemology. *Qualitative Inquiry* 20(4), 404–416. <https://doi.org/10.1177/1077800413515830>
- Saarikoski, S. (2023). *Naisvangit: Rikollisuuden kehä maailman onnellisimmassa maassa*. Helsinki: Siltala.
- Sammot-Scerri, C., Abela, A. & Vetere, A. (2012). Ethical dilemmas of a clinician/researcher interviewing women who have grown up in a family where there was domestic violence. *International Journal of Qualitative Methods*, 11(2), 102–131. <https://doi.org/10.1177/160940691201100201>
- Savard, I. & Kilpatrick, K. (2022). Tailoring research recruitment strategies to survey harder-to-reach populations: A Discussion paper. *Journal of Advanced Nursing*, 78(4), 968–978. <https://doi.org/10.1111/jan.15156>
- Schlosser, J. A. (2008). Issues in interviewing inmates: Navigating the methodological landmines of prison research. *Qualitative Inquiry*, 14(8), 1500–1525. <https://doi.org/10.1177/1077800408318325>
- Severance, T. A. (2005). “You know who you can go to”: Cooperation and exchange between incarcerated women. *The Prison Journal*, 85(3), 343–367. <https://doi.org/10.1177/0032885505279522>
- Snoek, A., McGeer, V., Brandenburg, D. & Kennett, J. (2021). Managing shame and guilt in addiction: A pathway to recovery. *Addictive Behaviors* (120). <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.106954>
- TENK (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa*. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tuominen, T. (2018). *Neurocognitive deficits, academic difficulties and substance dependence among Finnish offenders: Connections to recidivism and implications for rehabilitation*. Turun yliopiston julkaisu. Sarja B – osa Humaniora 453. Turku: Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7202-9>
- Uggerhøj, L. & Matthies, A. (toim.) (2014). *Participation, marginalization and welfare services: Concepts, politics and practices across European countries*. Farnham, Surrey: Ashgate.
- Umamaheswar, J. (2018). Studying homeless and incarcerated persons: A comparative account of doing field research with hard-to-reach populations. *Forum, Qualitative Social Research*, 19(3). <https://doi.org/10.17169/fqs-19.3.3053>
- Vankeuslaki 767/2005. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

- Watson, T. M. & van der Meulen, E. (2019). Research in carceral contexts: confronting access barriers and engaging former prisoners. *Qualitative Research*, 19(2), 182–198. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/1468794117753353>
- Young, J. T. N. & Haynie, D. L. (2022). Trusting the untrustworthy: The social organization of trust among incarcerated women. *Justice Quarterly*, 39(3), 553–584. <https://doi.org/10.1080/07418825.2020.1807588>